

יום הרחמים

היום אמרתי יסור

יום הרחמים טמון בשלוש מילים אלה: "ומודה ועוזב ירוחם".

הסוק בשלום במשלי כ"ח יג' אומר: "מכסה פשעיו לא יצליח - ומודה ועוזב ירוחם". במילים אחרות, סתרת העוון והפשע, עם כל הפיתוי שבדבר, לא תביא את האדם למטרתו. גם אם יצליח לטשטש את עצמו ואת סביבתו מלהכיר בפשעו, דרכו באמת לא תצלח. ההצלחה, דהיינו הרחמים, יבואו רק לאחר הודאה = וידוי ונטישת דרך החטא. היינו דכתיב מודה (בחטאו) ועוזב (את חטאו) - ירוחם.

אשר על כן, כל סדר היום של יום הרחמים והסליחות יועד להשגת מטרה זו. להצליח בהשגת הרחמים ע"י וידוי ותיקון. במילה אחת - תשובה. התשובה נעשית בפועל ע"י וידוי. אך וידוי זה בלא עזיבת החטא וגמירות הדעת וההחלטה בלב אינו מועיל. רק מודה ועוזב - ירוחם.

וכאן יש לשאול: וכי רחמים הם פסגת השאיפות? אמנם אין בושה ופגם בצפייה להיות מרוחם ע"י הקב"ה, אך הרחמים לעולם מלווים באיזה שהוא טעם מר של חידלון. העל זאת תהיה תפארתנו?

התשובה, תרתי משמע, טמונה בביאור השורש ר.ח.ם.

פסוק ייחודי בתהילים י"ח ג' אומר: "ארחמך ה' חזקי". ארחם על ה', מקור כוחי? בביטוי זה פותח דוד, עבד ה', את שירת ההודיה והאושר ביום הציל ה' אותו מכף כל אויביו. מה לרחמים ולשירה זו?

לשון התרגום שם: "אחבבנך ה' תוקפי". לשון חיבה. ורש"י פירש: "אאהבך, כדמתרגם ואהבת לרעך (ויקרא יט) ותרחם לחברך כמותך".

ומהי תשובתו, תרתי משמע, של ה' אל השבים?

"ארפא משובתם אוהבם נדבה כי שב אפי ממנו". הריפוי, הרוך והליטוף המוענקים מיד ה' המשיב אהבה אל השב ממשותבו יסודו בנדבת הלב של האהבה. "אוהבם נדבה" - אהבה כמתנת חנים. אהבה שאינה תלויה בדבר. אהבה שרק ממתינה לגילוי סדק קטן של רצון טוב מצידו של האהוב כדי להשפיע עליו שפע של אהבה. באהבה כמו באהבה. רק אהבת אחים, או אהבת בניס, או אהבת איש ואישה יכולה לבטא במשהו את האהבה העליונה הזו. על כן ראוי בעצם שיר השירים להיות שירתו של יום הכיפורים יום האהבה. והרי הכהן הגדול הנכנס לפני ולפנים "הביאני המלך חדריו" אל החדר הפנימי עם הקטורת בידו "כי בענן אראה אל הכפרת" - "מי זאת עולה מן המדבר כתימרות עשן, מקטורת מור ולבונה מכל אבקת רוכל". וכל הפסוקים שם בשיר השירים מתפרשים ע"י חז"ל כביטוי לביהמ"ק - מיטתו שלשלמה, שישים גיבורים - משמרות כהונה ולוויה, ביום חתונתו וביום שמחת לבו - יום מתן תורה ויום השמיני למילואים. יום הכיפורים הוא יום מתן תורה לישראל. רק ביום הכיפורים ניתנו לישראל לראשונה הלוחות, לוחות שניים.

ומכאן ברור לחלוטין מדוע יוצאות בנות ישראל בכלי לבן ביום הכיפורים לחולל בכרמים ולבקש את שאהבה נפשן. הרי זה ממש ככהן בכרם ה' הנכנס לבקש את שאהבה נפשנו ולהיענות באהבתו העליונה הבאה לידי ביטוי בכרובים, כדמות אוהבים, העומדים ממעל לכפורת - עולם הכפרה, ופניהם איש אל אחיו באהבה.

לאחר יום ייחוד האהבה הזה הרי אנו פורצים בקריאת שמחה וגיל. אל האולם כחתן וכלה היוצאים מחדר ייחוד אל המון החוגגים המקיפים אותם בהקפות של לולב וערבה ושמחת תורה ושמחים עם רעים אהובים שבעת ימים בחופה-סוכה.

אבל ברגע זה, ערב יום הכפרה, הכול עדיין תלוי בנו. רק מודה ועוזב - ירוחם. וכי מי יקבל שוב את רעו לאחר שבגד בו ללא הכרה בחטא, עזיבת מעשה הבגידה והבטחה גמורה שלא ישוב לבגוד עוד? וגם אז דרושה מנה גדושה של אהבת חנים המיוסדת על קשר פנימי עמוק מכל עומק שהוא יותר כקשר בין אב ואם לילדיהם מאשר בין בני זוג. זאת הסיבה שאנו כוללים יחד את כל מערכות הקשר והאהבה באותו פיוט מיוחד ליום הרחמים:

"כי אנו עמוך ואתה אלקינו, אנו בניך ואתה אבינו,

אנו עבדיך ואתה אדוננו, אנו כרמך ואתה נוטרנו.

אנו רעייתך ואתה דודנו, אנו מלאי עוון ואתה מוכא רחמים".

על זה מיוסדת אמונתנו "כי ביום הזה

יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו".

ארחמך הוא אהבך. כלומר אהב אותך ואת שמך על כולם. אגרום אהבתך. כמו שהרחיבו חז"ל על הפסוק ואהבת את ה' - שיהא שם שמים מתאהב על ידך. (שירה זו נקראת בהפטרות של פרשת האזינו כאשר באה שבת בין יוה"כ לסוכות. כמה מתאים. ומאידך, כיוון שאנו מפטירים בשירה המקבילה בשמואל ב' כ"ב אנו מחמיצים את ההיכרות הקבועה עם הפסוק הנ"ל המופיע רק בתהילים בראש אותה שירה).

מכאן ואילך הכול מתחוויר ומתבהר:

"הבן יקיר לי אפרים אם ילד שעשועים... על כן המו מעי לו רחם ארחמנו נאם ה'".

מה תיאור זה של "המו מעי"? הרי זה כאותו תיאור בשיר השירים, שיר האהבה הגדול בין הקב"ה לכנסת ישראל: "דודי שלח ידו מן החור ומעי המו עליו. קמתי אני לפתוח לדודי וידי נטפו מור ואצבעותי מור עובר על **כפות המנעול**". תיאור זה רצוף אהבה בין הדוד - האוהב והאהוב לבין הרעיה (הרי זהו שמו של דוד. לשון דודים ואהבים).

ובמדרש רבה "קמתי לפתוח לדודי - בתשובה... על **כפות המנעול** - בתפילת הנעילה."

יוה"כ ראשיתו בתשובה ותוכו רצוף אהבה "על **כפות המנעול**".

זוהי גם האהבה לבן יקיר לי אפרים... על כן המו מעי לו רחם ארחמנו - היינו אהוב אהבתיהו (נשים לב לשיתוף המונח רחמים עם רחם האם שכולו אהבה, רוך ורחמים לפרי בטנה). זו משמעותם של כל ביטויי "הרחמים".

"בדחילו ורחימו" פירושו ביראה ובאהבה.

כל יסוד הכפרה הוא האהבה.

זוהי קריאת "שובה ישראל" של הנביא הושע.

קחו עמכם דברים - וידוי,

ושובו אל ה' - בעזיבת החטא וקבלה לעתיד.

אמרו אליו כל תשא עוון - אמירת י"ג מידות של רחמים, אהבה, שעיקרם נשיאת עוון פשע וחטאה.

וקח טוב - רצוננו לעשות הטוב בעיניך ומעשים טובים.

ונשלמה פרים שפתינו - רמב"ם: "בזמן הזה שאין ביהמ"ק קיים ואין לנו מזבח כפרה אין שם אלא תשובה. התשובה מכפרת על כל העבירות" (פ"א מהל' התשובה). והתשובה חייבת לקבל ביטוי בשפתינו "צריך להתודות בשפתינו ולומר עניינות אלו שגמר בלבנו" (שם פ"ב).

אשר לא יושיענו וגו' אשר בך ירוחם יתום - אלקי אמת הוא אביהם ואוהבם של יתומים (נשים לב לדמיון בין המילים אבהות ואהבות).